

A NORVÉGOK ÉS MAGYARORSZÁG

BALASSI
BÁLINT
INTÉZET

Az idők során sok magyart meglepett már, hogy a világ rólunk kialakított képe és felfogása nem egészen egyezik meg azzal, amit mi magunk tartunk helytállónak önmagunkról. Az is természetes, hogy ezen a vélekedésünk szerint esetleg helytelen, eltorzult képen igazítani, változtatni szeretnénk.

Amennyiben tehát például Norvégia magyarságképe csalódást kelt bennünk, tudnunk kell, hogy nem nem igazán jól és helyesen ismernek bennünket. Azt is tudatosítani kell magunkban, hogy néhány objektívnak mondható okon nem áll módunkban változtatni, még ha belátjuk is ezen tényezők rendkívülien fontos szerepét. Ezek körül az első helyen a két népet elválasztó jelentős földrajzi távolságot kell megemlítenünk, majd az esetleges gazdasági egymásrautaltság fokát, s ezek kibővítésének lehetőségét vagy kívánatosságát.

Norvégiát hazánktól közel kétezer kilométer választja el, s ez nem csak a régebbi korokban, de még a mai sokkal fejlettebb kommunikációs viszonyok között is útjában áll a közvetlen érintkezésnek. Minden kapcsolat másokon át, esetleg egyenesen mások közvetítésével történik, s ez vonatkozik az ismeretek oda-vissza áramlására is. A magyarokról alkotott felfogás sokáig Norvégiában is legalább olyan ködös és elmosódott volt, mint a magyarok ismeretei a vikingek hazájáról.

Pedig történelmi párhuzamok szép számmal akadnak: a vikingek rablóháborúi a 800-s évektől csekély időbeli eltéréssel egybeesnek a Nyugat- és Dél-Európa országait 908–971 között évente lóháton végignyargaló-sarcoló „kalandozó” őseink dúlásaival. S bár mindketten ugyanazon földeket járták, s gyakorta egyidejűleg, mégsem ütköztek össze soha egymással.

Mindez természetesen lehet a pusztá véletlen műve is. Azt azonban nehéz lenne elképzelni, hogy ne tudtak volna egymásról, amikor Nyugat-Európa templomaiban szüntelenül azt zsoltomázták mindennütt: „de sagittis Hungarorum libera nos, Domine”. A korabeli norvégok magyarságképe tehát kétségkívül abban összegeezhető, hogy a magyarok harcias, bátor, ügyes, kalandkereső, mozgékony népség, akik kedvüket épp úgy lelik a haditusákban, mint a kincsek és a fiatal nők összerablásában. Ami a hasonló lelkületű és szemléletű vikingek-

ben bizonyára csak elismerést és rokonszenvet váltott ki... Ezek a rablőháborúk azonban mindkét népnél szinte évszámra is megegyezőleg ugyanakkor értek véget: a norvégok Szent Olav királysága idején, 1015–1028 között vették fel a keszténységet s szerveződtek erős központi kormányzattal rendelkező állammá; a magyarok Szent István uralkodása éveiben, 1000–1038 táján. A további századokban pedig a középkori nagy norvég birodalom egyenes megfelelője a középkori nagy magyar birodalomnak. A két királyi család közt mégsem jöttek létre dinasztikus kapcsolatok, s ez megintcsak a két népet elválasztó nagy földrajzi távolság következménye lehetett.

További párhuzamok is kimutathatók a két nemzet történelmében. Az 1300-as évek végén a rettenetes pestisjárvány olyan pusztítást végzett Norvégiában, aminek utóhatásai megegyeznek magyar viszonylatban a mohácsi tragédiáéval: Norvégia lakosságának hozzávetőlegesen kétharmada halt meg, s a legyengült ország kivédhetetlenül a svéd, illetve dán uralkodók és államérdekek kiszolgálójává vált, lekezelt, tartományi sorba süllyedt földdé – akárcsak 1526 után Magyarország a török, illetve osztrák uralom alatt. S Norvégia sorsához hasonlóan Magyarország is belerokkant ebbe a több évszázados elnyomásba, melyből csak a Rákóczi-féle szabadságharc évei fénylenek fel ígéretesen.

S itt egy időre mintha megszűnne a két ország történetének párhuzama, mert hasonló felkelésre, szabadságharcra Norvégiában soha nem került sor, sőt például Rákóczi hősi harcának itteni hatásáról, visszhangjáról sincs adat.

Annál inkább az 1848/49-es magyar forradalomnak. De eddigre jelentősen megváltozott Norvégia politikai-államjogi helyzete is, mert 1814-ben a 400 éves dán uralmat egy sokkalta enyhébb légkörű svéd–norvég perszonálunió váltotta fel, igaz, jelentős svéd túlsúlyal. Ám a norvégok ügyesen és szerencsésen használták ki a dán és svéd uralomváltás közti viszonylagos politikai szélcsendet arra, hogy saját alkotmányt fogadjanak el 1814. május 17-én. Erre támaszkodni tudván, a következő évtizedekben a norvégok egyre határozottabban artikulálták nemzeti törekvéseiket. Az út innen egyenesen vezetett 1905-höz, amikor sikerült kiválniuk a Svédországgal közös unióból, s önálló, független állami fejlődésük útjára léphettek. A 19. század folyamán a számukra egyre kedvezőbbben alakuló politikai helyzetben természetesen élénk figyelemmel fordultak 1848/49-ben a magyarok felé is, ilyen tudatosan talán először. Hiszen a magyarok tö-

rekvések a legteljesebb mértékben megegyeztek a norvég nemzeti szándékokkal is. Magyarország iránti rokonszenvük mögött könnyű ráismerni saját svédellenességükre. Ekkor már saját sajtója volt Norvégiának, s az újságok első ízben váltak valódi közvéleményformáló erővé az országban. Szabadságharcunk letiprását felháborodott együttérzéssel fogadták. Ekkor született meg a későbbi nagy norvég drámaírónak, Henrik Ibsennek *Magyarországhoz (Til Ungarn)* című verse is, melyben az akkor 21 éves grimstadi gyógyszerészsegéd levert harcunkat siratja el 1849 őszén.

A vers befejező része, érdekes módon, a bizakodás hangján szól a jövőről, melyben a magyarságnak is méltó helyet és rangot jósolt a költő:

De a rabság éje múltán hajnalpír fut égre újból,
S szabadságért holt hőseid fölkelnek halottaikból,
Csatlakoznak azokhoz, kik a Visztula mentén veszttek,
S azokhoz, kik vérpadokon német földön elvéreztek.

És midőn a trónok ellen fölkel a fiak haragja
Őszi orkánként, s leomlik a zsarnokság ősalapja –
Büszke harci jelszavaként, magyar, neved dörgi akkor
Hőseidnek tisztelegve a győzelmes ifjú hadsor!

(*Sulyok Vince fordítása*)

A szabadságharc norvégiai sajtó- és irodalmi-költői visszhangja erőteljes bizonyíték arra, mennyire pozitív volt ekkoriban a norvégok magyarságképe. Ez, kisebb-nagyobb módosulásokkal, érvényben maradt egészen az első világháború végéig. Ebben annak is nagy része volt, hogy Magyarország súlya egyre nőtt a kiegyezés utáni Monarchiában mind gazdaságilag, mind politikailag, s hazánk nemzetközileg is mindinkább „láthatóvá” vált. Élő maradt ugyanakkor Petőfi és Kossuth legendája is, s a norvégok szemében ez nem ütközött hazánk Monarchián belüli szerepvállalásával. Ráadásul a norvég köztudatba kezdett beszivárogni a magyar kultúra ismerete is: Jókai-regényeket fordítottak norvégra, Munkácsy Mihály festészete és párizsi sikerei visszhangot váltottak ki itt is. De ennél is fontosabb volt Liszt Ferenc, akinek nem csupán zenéje hódított idefent, de jelentősen növelte iránta a rokonszenvet az is, hogy hóna alá nyúlt a fiatal Griegnek, a magát később a legjelentősebb norvég zeneszerzővé kinövő északi tehetségnek, s tevőleges segítséget nyújtott neki fejlődésében.

Az első világháború idején a semlegességét sikerrel megőrző Norvégiában a közhangulat jobbára a központi hatalmak oldalán állt, s a versailles-i béke döntéseit értetlenkedve fogadta. Leginkább hazánk példátlan megcsonkítása váltott ki itt ellenérzést – annak dacára, hogy a századfordulón nemzeti költőjük, Björnson cikksorozatban ítélte el Magyarország úgymond szlovákellenes kultúrpolitikáját. Björnsonnak agitatív erejű, de sokban téves információkra épülő írásaival sikerült is megzavarnia az ország magyarbarát hangulatát, különösen bizonyos radikális és szlavofil értelmiségi körökben. Ennek ellenére igen sok norvég van tisztában ma is azzal, hogy az 1919-es trianoni döntéssel nagy igazságtalanságot követtek el Magyarország ellen.

A két világháború közti időben Norvégia kissé gyanakodva figyelte az akkori magyar politikai életről innen kibogozható képet, ez azonban nem akadályozta meg, hogy akkor Bartók Bélának, a második világháború után pedig Kodály Zoltánnak is valóságos kultusza alakuljon itt ki. A norvégok büszkén tartják számon, hogy Bartók 1912 nyarán turistaként Norvégiában töltött néhány hetet, Kodály zenepedagógiai módszerét pedig itt is megpróbálták bevezetni. A korabeli irodalomból viszont annak idején alig ért el ide más, mint Harsányi Zsolt, Földes Jolán és Földi Mihály, ámbar azért Zilahy Lajosnak és Molnár Ferencnek is megjelent egy-két könyve. Ez azonban összességében túl kevés volt ahhoz, hogy elefogadhatóan hiteles képet tudtak volna kialakítani belőle a korabeli magyar szellemi életről.

A második világháború a két országot ellentétes oldalon találta: Norvégiát már 1940 áprilisában megszállták a németek, s ez volt az az ország, melyet a nácik a legtovább tartottak megszállva. Ez erős németellenes hangulathoz vezetett a norvégok körében, melynek nyomai még ma is föllelhetőek. Magyarország ugyanakkor éppenséggel a tengelyhatalmak oldalán lépett be a háborúba. Úgy tűnik mégis, hogy sok norvég megérti, hazánk geopolitikai kényszerhelyzetben volt, s végső soron az 1921-es békekötés igazságtalanságai vitték erre a lépésre.

A háború kimenetele magában hordozta azt is, hogy a két nép sorsa a 20. század második felében olyan különbözően alakult. Magyarország a kommunista blokkba sorolódott be, Norvégia pedig a NATO tagállama lett. Az ötvenes évek közepéig azonban mindkét állam jobbára a saját gondoljaival volt elfoglalva. Magyarország sorsának alakulását sajnálkozással figyelték innen, de nem elkülönítve azt a hasonló sorsra jutott többi kelet-európai országétól.

Annál fontosabb lett viszont Norvégiában az 1956-os magyar szabadságharc és annak utóélete. Talán egyetlen más nyugati országban sem artikulálódott erőteljesebben és kitartóbban a magyar ügy iránti rokonszenv, mint itt. A norvégok különben is arról ismertek, hogy mindig teljes mellszélességgel állnak ki a demokráciáért és a konfliktusok méltányos rendezésének elve mellett. A norvégiai magyarbarát megnyilatkozásoknak itt úgyszólván mindenkit átfogó ereje arra enged következtetni, hogy egy régóta létező olyan rokonszenvre alapozódik, amelynek gyökerei egy része évszázados mélységekben rejlenek. Írásunk tárgyától messze vezetne a *norvég 1956* eseményeinek mégoly vázlatos ismertetése is: a számtalanszor megismételt tömegtüntetésekkel, gyűjtési akciókkal, a norvég külügyi vezetés hivatalos lépéseinek sorozatával, a sajtó „makacs érdeklődésével” a magyar ügy fejleményei iránt. Norvégia azonnal másfélezer magyar menekültet fogadott be, s többnek is menedéket nyújtott volna, ha menekültjeinkben nem élt volna valami tartózkodó félelem ezzel a távoli, ismeretlen, hidegnek tudott világgal szemben. A befogadottak mindannyian lakást és munkát kaptak, a másfélszáz idekerült egyetemista pedig továbbtanulási lehetőséget. Norvégia még hosszú éveken át mentett ki úgynevezett „mínusz”-menekülteket (rokkantakat, öregeket, tudóbajosokat stb., akik előtt más országok nem voltak hajlandóak megnyitni határaikat és szívüket) a menekülttáborok reménytelenségéből. A magyar forradalom 40. évfordulója alkalmából 1996 októberében rendezett emlékünnepeken, amelyen a norvég király is megjelent, norvég közéleti nagyságok hangoztatták: történelmük során idegen népcsoportot még soha olyan általános szeretettel és segítőkészséggel nem fogadott a norvég nép, mint 1956 után a magyarokat. S egyetlen más népcsoport beilleszkedése az itteni életbe sem ment olyan zavartalanul, mint a magyar menekülteké.

Ibsen 1849-es, magyarokat köszöntő verséhez hasonlóan, 1956-ban norvég költők tucatjai adtak alkotásaikban hangot annak a rokonszenvnek, melyet hazánk iránt éreztek. E versek zömét 1957-ben *Magyarországhoz (Til Ungarn)* címmel könyvben is kiadták, tehát nem csupán az erkölcsi-politikai magatartást, de a könyv címét is Ibsentől kölcsönözve. A norvég szakszervezetek pedig Kéthly Annát hívták meg, hogy előadásokat tartson.

Ez a nagy rokonszenvhullám azóta is megnyilvánul az irodalmunk, szellemi életünk, művészetünk iránti megnövekedett érdeklődésben. Déry Tibor *Nikijének* norvég kiadásával vette kezdetét, hogy

Németh László *Iszonyával* és Konrád György *A látogatójával* folytatdjon. A *Moderne ungarsk lyrikk* kiadása 1975-ben ablakot nyitott a két háború közötti költészetünkre, ekkor vált norvégul olvashatóvá egy-egy maroknyi vers Adyától, Babitstól, Kosztolányitól, Kassák Lajostól, Szabó Lőrincától, Illyés Gyulától, József Attilától, Radnóti Miklóstól, Weöres Sándortól, Pilinszky Jánostól, Nagy Lászlótól és Juhász Ferentől. Lefordították Krúdy Gyula és Füst Milán egy-egy regényét is. A második világháború utáni költészetet – válogatott verseik kiadásával – Illyés Gyula, Weöres Sándor, Pilinszky János, Kányádi Sándor és Csoóri Sándor tette még hozzáférhetőbbé, míg a korabeli magyar prózát Szabó Magda, Kardos G. György, Örkény István, Sánta Ferenc, Szakonyi Károly, Nádas Péter, Tóth Judit, Gyárfás Endre, Rónay György, Karinthy Ferenc, Csurka István, Vészi Endre, Vámos Miklós, Bodor Ádám és Esterházy Péter képviselik (felsorolásom a teljesség igénye nélkül készült).

Irodalmunk kritikai fogadtatása jó, egyeseké kiemelkedő. A költők közül az utóbbi kategóriába tartozók köréből első helyen Illyés Gyulát kell megemlítenem, akiről többen azt írták, hogy az irodalmi Nobel-díj várományosának kell tekinteni. Az egyik recenzius már ismertetőjének címében is óriási betűtípusokkal Illyésnek követelte a Nobel-díjat, s 1975 táján az egész norvég irodalmi közvélemény meg volt győződve arról, hogy ő lesz az első magyar Nobel-díjas. (Sajnos nem így történt. Hivatalos magyar részről nem támogatták Illyés jelöltségét, sőt Aczél György és Tóth Gyula tevőlegesen is gáncsolták azt. A Svéd Akadémia korábban két szovjet-orosz író esetében eltekintett a hivatalos szovjet szervek ellenkezésétől, s díjazta Borisz Paszternákot és Alekszandr Szolzsenyicint is. Illyés esetében viszont nem tették ezt...) Másodikként Pilinszky János nevét kell említenem a kiemelkedő kritikai fogadtatásban részesült magyar lírikusok közül: az ő következetes antifasiszta, katolikus-keresztény egzisztencializmusba oltott költészete értő fülekre talált a háború éveiben németek által megszállt Norvégiában. Széleskörű érdeklődés fogadta Esterházy két norvégra fordított művét is, emlegették még a Nobel-díj várományosaként is, a díjazott azonban, mindenki meglepődésére, Kertész Imre lett.

A *Sorstalanság* a díjosztás időpontjára norvégul is megjelent. A norvég kritika elismeréssel méltányolja Kertész művének erkölcsi súlyát és fontosságát, igaz, értetlenkedik stílusának néhány jellemző vonásán. De végre egy magyarul írt szépirodalmi munka is Nobel-díjat kapott!

Hogy ezek a norvégra lefordított magyar irodalmi alkotások milyen mélyen hatoltak be a norvég irodalmi köztudatba, vagy milyen mértékben alakították-módosították a norvégoknak a magyarságról alkotott képét és felfogását, erre a kérdésre egyelőre még nem lehet érvényes választ adni. Az azonban aligha vitatható, hogy mindezek összhatásaként lassú fokról fokra, folyamatosan változik ez a kép, s nem csupán a magyar irodalmat illetően, de a magyarság egészét tekintve is; hiszen egy nép irodalma, ha az jó irodalom, egyúttal az illető nép lelkiületének és karakterének is hű tükre. Ezt szem előtt tartva könnyű belátnunk, milyen fontos lenne a jövőre nézve az irodalmi kapcsolatok növelése, legkiemelkedőbb irodalmi alkotásaink rendszeres norvégra fordítása.

Az utóbbi évek során a magyar történelem elmélyültebb tanulmányozása és megismerése is lehetővé vált egy Magyarországról norvégul írt történelmi-művelődéstörténeti munka, a 600 oldalas *Ungarns historie og kultur* megjelenésével. További jó segítséget nyújt ehhez a *Store Norske Leksikon*, vagyis a norvég nagylexikon, melyben nyolcszáznál több szócikk tárgyalja a magyar történelem, irodalom, művészet és nyelv legfontosabb kérdéseit és személyiségeit.

Hazánk mai képét a norvég köztudatban a közelmúlt politikai történései is igen pozitívan befolyásolták. A magyaroknak – általában mindig a lengyelekkel együtt említve – vezető szerepet kezdtek tulajdonítani Kelet-Közép-Európában – s ez bizony nem gyakran esett meg a középkor óta eltelt időben. Ennek egyik – ha nem is korszakos – következménye a magyar–norvég gazdasági kapcsolatok jelentős bővülése is.

Nem szabad lebecsülni az egyre élénkebbé váló turizmus jelentőségét sem, melynek során mindkét oldalról százak jutnak el egymás földjére, ahol saját szemükkel győződhetnek meg a valóságos tényekről. Ugyanide tartozik az is, hogy ma már évente mintegy 600 norvég diák végzi egyetemi tanulmányait Magyarországon – legtöbben az orvosi fakultásokon –, s ők éveken át hazánkban élve első kézből szereznek bőséges ismereteket annak jelenéről és múltjáról, nyelvéről és kultúrájáról, s egyúttal magukkal hozzák majd onnan a magyar tudomány jóhíréit is.

A fentiek egyfajta összegezéséként leszögezhetjük, hogy Norvégiának a magyarságról alkotott felfogása máris átlagon felüli jónak mondható, de rajtunk is sokban múlik, hogy ez miként formálódik majd tovább a jövőben.

SULYOK VINCE